

DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-5

УДК 351

*Ортіна Г.В., д.держ.упр., ТДАУ ім. Д. Моторного, м. Мелітополь,
ORCID: 0000-0001-6244-5759*

Ortina G., Doctor of Public Administration, Professor, Professor of Public Administration, Administration and Law Department Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University, Melitopol

ЗАКОНОМІРНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

REGULARITIES OF ECONOMIC INSTABILITY IN THE CONDITIONS OF THE FOURTH INFORMATION REVOLUTION

Актуальність наукового дослідження полягає у комплексному дослідженні феномену «кризи». Автором зроблена спроба ви кристалізувати понятті «кризи», зроблено детальний історичний екскурс в історію Світових фінансових криз, наведені причини та зроблено висновки.

Ключові слова: криза, фінанси, держава, управління, суспільство.

*The relevance of scientific research lies in a comprehensive study of the phenomenon of "crisis". The author made an attempt to crystallize the concept of "crisis", made a detailed historical digression into the history of the World Financial Crisis, gives reasons and draws conclusions. **Key words:** crisis, finance, state, management, society.*

Постановка проблеми. Перехід України від етапу відновлювального зростання економіки до етапу її сталого розвитку, який було призупинено світовою фінансовою кризою актуалізує проблему вибору оптимальних антикризових стратегій розвитку реального сектору економіки, який на сучасному етапі функціонування національної економіки відрізняється не тільки складністю організації господарських відносин, але і наявністю значної кількості ризиків і загроз, реалізація яких суттєво ускладнює і без того кризовий його стан.

Ринкові перетворення, подальша інтеграція України до складу глобального світового господарства і, нарешті, явища глибокої фінансової кризи в країні стали причиною виникнення в реальному секторі економіки ряду серйозних економічних проблем. У наявності масштабні розриви соціально-економічного, інвестиційно-фінансового та організаційно технологічного характеру, а також асиметрія у відносинах власності, розподілі, в системі управління.

Аналіз останніх вітчизняних досліджень. Серед науковців, які займались проблемами економічного зростання в умовах кризи можна виділити: О.М. Алімова, О.І. Амошу, В.М. Архангельського, Ю.М. Бажала, Н.Т. Ігнатенка, В.В. Карлусова, К.М. Міська, В.Н. Руденка, Р.І. Олексенка, Л.М. Єфименко та ін. Разом з тим, незважаючи на численні дослідження різних аспектів антикризового регулювання економіки, у вітчизняній науці не склався цілісний підхід до напрямів і способів подолання економічної кризи, теоретичні положення носять описовий і дискусійний характер і не знайшли достатнього застосування на практиці.

Постановка завдання. Характеристика поняття «криза» у багатьох економістів, соціологів, політологів в основному збігається, однак загальною визначальною дефініцією досі немає. У перекладі з грецької «криза» означає «рішення». Криза, на думку А. Агангебяна, – має двоїстий характер, і не випадково китайці слово «криза» позначають двома ієрогліфами, перший з яких перекладається як «біда», а другий – «шанс для розвитку». Тому вчений характеризує зміст поняття «криза» як «перелом, будь-яка якісна зміна процесу, перехід від існуючого стану до іншого, яке суттєво відрізняється за основними параметрами» [1].

Зазначимо, що криза є критичним загостренням протиріч; таким становищем, при якому існує загроза основним цінностям, інтересам чи цілям зацікавлених сторін, раптова поява небезпечних ситуацій, які не можливо вирішити за допомогою звичайних технологій, які зазвичай застосовуються для вирішення проблем. На думку С. Сімонді, «економічна криза - це природна і неминуча форма руху капіталістичних господарств або форма переходу від одного тимчасового стану рівноваги до іншого» [8].

Економічну кризу як явище, пов'язане переважно з грошовим обігом, банківським кредитом і державними фінансами описує в своїх працях К. Жугляр [4].

Іншої позиції дотримується К. Маркс, який вважав, що криза виникає від концентрації протиріч капіталістичного виробництва і способів їх вирішення.[11] Криза, на його думку, має циклічний характер, а причина її виникнення лежить у невизначених протиріччях між суспільним характером виробництва і приватним привласненням його результатів, що ускладнює усунення кризи в умовах капіталізму [7].

Голландська школа визначає економічну кризу як загрозу основним структурам, базовим цінностям або нормам суспільної системи, яка має прийняти рішення в умовах обмеженого часу і значної невизначеності.

У наукових роботах Богдановича В.Ю., криза визначається як порушення рівноваги і в той же час процес переходу до нової рівноваги. Він розглядав основи теорій криз як частину загальної теорії систем, що представляє кризу як зміну організаційних форм системи, перехід її в новий стан або відмирання [5].

Антонюк Л.Л. вважає, що «без кризи, немає розвитку, немає якісних перетворень. Криза може виступати не тільки руйнівником, а й творцем» [3].

Трансформація причин появи економічних криз, а також утримання їх прояву і ступеню впливу на економічні системи визначається в процесі зміни

етапів розвитку. Все це знайшло своє відображення у науковому осмисленні закономірностей і причин, що ініціюють економічну нестабільність. Існують різні, іноді діаметрально протилежні думки про природу, причини криз, ступінь проникнення її в економічні прошарки суспільства, погляди на засоби мінімізації наслідків кризи, пошук способів і шляхів його вирішення. Багато дослідників розглядають кризу не як процес, а як особливу точку, в якій без розриву кривої відбувається зміна однієї функції на іншу. Так, В. Ленгтон бачив причину «потрясіння» у надмірному використанні кредиту. Він особливо підкреслював вплив банківських кредитів на поширення кризи.

До цього, Джевонс У.С. зазначав, що «великі нерегулярні коливання» виникають як результат «недостатніх або надлишкових врожаїв, раптових змін пропозиції або попиту на предмет торгівлі, періодів надлишкового інвестування або спекуляції, випадкових обставин, які ми не в змозі заздалегідь передбачити і врахувати» [8].

В роботах Дж. Міллєса визначено, що причиною кризи є ілюзії психологічного характеру господарюючих осіб.[10] При цьому, А Маршал розглядав кризу як явище, пов'язане з безрозсудним розширенням кредиту і недоліком довіри між кредитором і позичальником. Г. Джордж причину криз бачив у потребі збільшення багатства.

На думку С. Глазєва, сучасна глобальна криза є проявом закономірностей, зумовлених концепцією довгострокового економічного розвитку. Для подолання кризи, на його думку, необхідно допомагати банківському сектору, реанімувати фінансові ринки, а також стимулювати розвиток нового, шостого технологічного укладу, заснованого на використанні нанотехнологій. Процес формування нового технологічного укладу почався в режимі сталого економічного зростання, на основі залучення традиційних виробництв, тому тільки широке використання технологій сприятиме створенню основи для нової довгої хвилі зростання світової економіки [6].

О. Амоша, досліджуючи «промисловий цикл», висуває точку зору, яка в першу чергу пов'язана з «періодичним творенням нового основного капіталу», вказавши на головну особливість циклу - коливання розмірів інвестицій [2, 12].

Виклад основного матеріалу. З огляду на зазначене вище, автором виділено два напрямки пояснення механізму розвитку феномена кризових явищ в економіці.

1. Напрямок, що визначає кризу в «широкому» розумінні, як результат функціонування складних і відкритих соціально-економічних систем, які відчувають постійну системну трансформацію на кожному етапі свого життєвого циклу.

2. Напрямок, що розглядає кризу у «вузькому» розумінні, як результат зміни фінансово-економічної компоненти розвитку. Кожний з двох напрямків розглядає по-різному етапи розвитку кризи, виходи з нього і механізми антикризових заходів.

Криза «в широкому значенні» виникає в результаті постійної зміни фаз турбулентності і стійкості функціонування економічних систем. В результаті

змін у зовнішньому середовищі і взаємодії з системою господарювання процес зростаючої невідповідності: спочатку за параметрами, потім за структурними елементами системи, за процесами і засобами вирішення завдань, і завершується розвитком кризи основоположних принципів функціонування економічної системи, після чого постає питання про доцільність її існування.

Дослідивши параметри кризи як системного явища (в широкому сенсі слова) і кризи як фінансової складової можна отримати критерії декомпозиції кризового стану господарюючих суб'єктів як складних і відкритих економічних систем і параметрів антикризової політики, механізмів і результатів діяльності. [13].

Взаємозв'язок між розумінням кризи в «широкому» та «вузькому» значенні слова визначається через методологічний прийом діалектичної взаємодії «цілого-частини», який виявляється в тому, що криза як системне явище турбулентності і стійкості функціонування економічних систем безпосередньо включає в себе і кризу фінансової складової розвитку економічних суб'єктів як складових елементів даних економічних систем.

Подібність між двома підходами до кризових явищ полягає в подібності етапів, ступеня турбулентності стану економічних систем і господарюючих суб'єктів. Звідси, можна визнати, що ознакам сучасної глобальної фінансової кризи притаманне усунення кризових явищ фінансової нестійкості з мікрорівня на більш високий рівень - мезо і макроекономічний рівень, який загрожує банкрутством не лише окремим підприємствам, а банкрутством цілих регіональних систем і держав.

У той же час слід відзначити і відмінності між двома підходами в дослідженні криз (у широкому і вузькому розумінні), які проявляються в розбіжності рівня прояву ознак кризових явищ на рівні окремих елементів і цілісних характеристик емеджерності кризи на рівні всієї економічної системи.

Різноманітність і багатофакторний характер кризових явищ викликано безліччю причин як внутрішнього (ендогенного), так і зовнішнього (екзогенного) характеру. До ендогенних факторів відносяться: відтворювальні і структурні – зміна фаз відтворювальних циклів і зумовлені цим зрушення в структурі економіки, хвороблива зміна передових галузей і напрямків; інституційні та організаційно-економічні – необхідність змін у формах власності, ринкових інститутах, формах організації виробництва і управління; державно-економічні та кон'юнктурні – потреба зміни форм і методів державного регулювання економіки з урахуванням стійких змін в кон'юктурі; зовнішньоекономічні – резонансний вплив світових криз, кризових потрясінь у суміжних інтегрованих економіках, радикальні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, надмірний зовнішній борг тощо. Серед екзогенних факторів слід виділити: технологічні – вичерпання потенціалу техніки, технологічних укладів, технологічних засобів виробництва; демографічні та природно-екологічних – перенаселення або депопуляція, вичерпання доступних запасів природних ресурсів, надмірне забруднення навколишнього середовища, значне збільшення демографічного навантаження на природне середовище; соціокультурні та психологічні, викликані кризами в на-

уці, освіті, культурі, етиці, ідеології, психологічними очікуваннями кризових потрясінь; державно-правові та військові, зумовлені кризою державної влади і політичної системи, внутрішніми соціальними конфліктами і війнами.

В даний час людство переживає четверту інформаційну революцію і на рівень тенденції впливає процес інформатизації, який приймає характер глобальної інформаційної революції, то можна спостерігати за розвитком абсолютно нової як за своїм змістом, так і за наслідками для всіх сфер людської діяльності інформації, що робить важливою проблематику її розуміння, як стратегічного ресурсу та рушійного чинника розвитку економіки.

Інформація є, перш за все, фактором виробництва, що формує створення інформаційної економіки, вона також не пов'язана з простором, здатна до універсалізації, залежить від факторів часу, не зникає в процесі виробництва, але найважливішою її характеристикою є невелика ціна її транспортування і передачі.

Значну роль у розвитку світової фінансової кризи зіграло перевиробництво основної світової валюти - долара США. Так як США відмовилися від обміну долара на золото, купівельна спроможність валюти була підкріплена не тільки ВВП США, але і всього світу. Однак парадокс полягає в тому, що жодна країна світу, в тому числі і США не мали контролю за обсягом емісії долара. Цим правом володіє тільки ФРС США, в обов'язки яких входить друкування світових грошей.

Наступною причиною є перекапіталізація фондових ринків розвинених країн. Ця тенденція була посилена зростаючою спекуляцією, присутньою в будь-якій системі. Сприятливе середовище для неї створюється завдяки бурхливому розвитку фінансових інструментів, у тому числі і фінансових інновацій. Масштаби спекулятивних операцій з похідними цінними паперами настільки великі, що ускладнюють оцінку прийнятих фінансовими організаціями ризиків і сприяють прискоренню поширення кризи.

Слід зазначити, що незадовільний стан світової фінансової системи також впливає на розвиток кризи. Неминучою є радикальна зміна системи глобальних фінансових інститутів, яка дала б змогу мінімізувати ризики виникнення нових криз і забезпечити фінансову безпеку держав. Це є абсолютно необхідною умовою фінансової глобалізації та можливості перетоку іноземного капіталу у життєво важливі сфери економічної діяльності.

Однією з найважливіших причин кризи є розбіжність бажань транснаціональних корпорацій з їх можливостями, адже бажані обсяги їх прибутку не співпадали з реальною ефективністю виробництва. Кожна корпорація прагнула «роздувати бульбашки» власного благополуччя за рахунок короткострокових прибуткових фінансових операцій.

Отже, при настанні кризи визначальними є тенденції виробництва та економіки в цілому до їх періодичного удосконалення та реструктуризації. Глибина і характер криз залежать від можливості передбачити їх і здатності використовувати на користь економіки.

Глобальна криза спростувала уявлення про те, що завдяки глобалізації,

інноваційному розвитку, посиленню регулюючих функцій держави і, нарешті, розвитку економічної науки, яка користується уроками криз минулого, ринковій економіці вдалося подолати або суттєво пом'якшити цикли підйомів і падінь. Багато авторитетних науковців ведуть пошук адекватних відповідей на питання, поставлені на порядок денний, намагаючись неупереджено осмислити запропоновані кризою проблеми. З'ясувалося, що в сучасній ринковій економіці тільки держава здатна допомогти і людям, і бізнесу пережити масштабну кризу. При цьому, «реакція державної влади на кризу не вкладається ні в одну неокласичну теорію, а відзначається прагматичним підходом, покликаним в ідеалі захистити насамперед національні інтереси і систему в цілому».

Для визначення комплексу ефективних заходів з подолання кризи як в масштабах світової економіки, так і в рамках національних економік вчені звертаються насамперед до аналізу причин кризи.

Відтак, розроблення та реалізація сучасної моделі розвитку національної економіки потребує визначення виважених і науково обґрунтованих причинно-наслідкових зв'язків сучасної кризи. У експертів і вчених не викликає сумніву факт, що нинішня криза розвивається, насамперед, як фінансова. Безумовним епіцентром цієї кризи є грошово-кредитна сфера. Слід зазначити, що в останні роки відбувалося прискорене відокремлення фінансової системи від реальної економіки і гіпертрофоване розростання повноважень фінансових інститутів.

Звідси, в якості головних причин кризи можна виділити наступні:

- непрозорість фінансових компаній, недобросовісність рейтингових агентств;
- складність системи деривативів;
- помилки регулювання фінансових ринків.

Саме досягнення інформаційних технологій стали своєрідним раєм для фінансової сфери.

Слід зазначити, що Уряд був не в змозі контролювати банківські системи, їх транскордонні операції, які сприяли виникненню кризи платіжних балансів, спад інвестицій, зниження темпів росту, коливання курсів національних валют, зростання темпів інфляції і безробіття. Пошук шляхів виходу з ситуації призводить до пропозицій від продовження рекапіталізації банків до ідеї створення «світового уряду» і вибудовування системи глобального регулювання світової економіки через систему наднаціональних інститутів. Погоджуємось з думкою науковців, що, яка б ідея не була взята за основу, вона повинна створювати умови, які дадуть змогу позбутися від вад нинішньої моделі, і пропонують в якості однієї з ключових умов формування системи ефективного і дієвого контролю за здійсненням банківських міжнародних операцій. В рамках такого підходу доцільним вбачається удосконалення структурних складових існуючої моделі, а саме:

- відход від догмату ефективності ринків з їх вбудованою здатністю до саморегулювання, що базується на оцінці ризиків приватними інститутами;
- перетворення системи контролю національних регуляторів над банківськими системами;

– послідовне і збалансоване збільшення державних витрат з метою стимулювання кінцевого попиту, за рахунок підвищення податкового навантаження на фінансовий сектор;

– розуміння того, що відновлення національної економіки як суб'єкта міжнародної економічної діяльності - це тривалий процес.

Цікавою є спроба дослідників відповісти на виклики кризи, звернувшись до факторів, які відносяться до сфери технічного прогресу. Все більш переконливою видається позиція вчених, яка полягає в тому, що криза з'являється тоді, коли існуюча економічна система починає конфліктувати із процесами й тенденціями інноваційної парадигми. При цьому існуюча система економіки виявляється не готовою до трансформації. При цьому необхідно зазначити, що сучасний етап кризи відзначається: по-перше, довготривалістю депресії у традиційних економічних секторах і галузях, у той час як нові сектори відзначаються стійкими темпами розвитку; по-друге, затяжними ексцесами у фінансовій сфері та сфері міжнародної торгівлі; по-третє, криза наявних форм і способів організації й державного регулювання економічних відносин. Перелічені обставини є складовими елементами масштабної структурної кризи глобальної економічної системи, що є передумовою глобальній трансформації економіки.

Криза висвітлила чимало прогалин у світовій та національній економіках, криза поширюється на всіх рівнях сучасної економіки - світовому, регіональному, національному, галузевому, корпоративному тощо. Це обумовлює посилення нерівномірності економічного і соціального розвитку і прискорення накопичення диспропорцій. [14]. Змінилася структура як світової, так і національних економік, де сфера послуг стала переважаючою і зростала розбалансованість між провідними сучасними ринками - праці, товарів, капіталу, послуг, інфраструкції. У відповідь на масштабні виклики регулятори змушені суттєво перебудувати свої підходи. При цьому, зберігаються колишні ризики і виникають нові. [17]. Виникають питання: наскільки тривалою буде стабілізація, яка спостерігається зараз, наскільки небезпечні нові загрози нестабільності, які можливі механізми їх зменшення ці питання залишаються вкрай актуальними.

Відтак, загострюються проблеми державних фінансів. Перші ознаки відновлення економічного зростання багато в чому забезпечуються за рахунок експансіоністської кредитно-грошової політики, розширення державних витрат. Нинішня політика дешевих грошей і бюджетних вливань неминуче призведе до істотного зростання суверенного боргу більшості розвинених економік світу, а в перспективі сприятиме високій інфляції. У цих умовах держави будуть більш виважено підходити до проведення кредитно-грошової політики.

Загальні проблеми неплатоспроможності знижують ефективність монетарних стимулів, а ризик підвищення відсоткових ставок (внаслідок масованої емісії державних облігацій) підриває позитивну дію пакета бюджетних стимулів на темпи зростання. [16].

Також не відновлена атмосфера довіри у світових фінансово-економічних колах. Потребує поліпшення управління ризиками і фінансовими потоками не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. [15]

Зауважимо, що тривале скорочення зайнятості і зростання безробіття можуть негативно вплинути на соціальну сферу, а саме зростанням ризику популізму в економічній політиці, що полягають в активізації закликів допомогти вітчизняним фінансовим інститутам, промисловим та сільськогосподарським виробникам, підтримати «свої» найбільші корпорації, в першу чергу державні сировинні компанії та інші підприємства. Слід очікувати протекціонізму в торгівлі і в фінансовій сфері. На наш погляд роздача дешевих грошей товаровиробникам в подібній ситуації може мати небезпечні наслідки, оскільки неминуче призведе до прискорення інфляції. Використання оновлених теорій криз дає змогу показати закономірність, причини та основні специфічні риси кризи.

Аналіз соціальних інтересів і протиріч показав, що антикризове регулювання вимагає посилення державного впливу на економіку і визначення, за рахунок яких соціальних груп і в чийх інтересах вона буде проводитися. Отже, пропонується здійснювати його за рахунок фінансового капіталу і в інтересах пересічних громадян.

Сучасна світова економіка переживає стан кризи, основною відмінною рисою якої є її глобальний характер. Сучасна економічна криза почалася з кризи ліквідності, яка є результатом зниження попиту на фінансові активи і зростанням попиту на гроші при одночасному зменшенні їх пропозиції (за рахунок зростання коефіцієнта депонування і норми надлишкового резервування, що призвели до падіння грошового мультиплікатора). Відповідно, ставка відсотка зросла і перевищила внутрішню норму прибутковості інвестицій. Сукупний попит зменшився і став недостатній для того, щоб викупувати продукцію в обсязі потенційного випуску. Короткострокова сукупна пропозиція відповідно скоротилася і стала занадто малою для того, щоб випускати товари та послуги в обсязі потенційного ВВП, через високі витрати внаслідок недовантаження виробничих отужностей. Криза з фінансового сектора перекинулася в реальний сектор економіки. Отже, ринкова економіка гіпертрофовано розвинулася в сторону спекулятивних функцій і підвищила ризики сучасного економічного розвитку. У цьому зв'язку зросла роль інститутів регулювання та контролю. Економічна наука фокусує увагу на дослідженні спекулятивних інструментів, що спричиняють ризики більш високого порядку і розроблення заходів макроекономічної політики, спрямованої на підтримку інноваційного розвитку реального сектора економіки.

Таким чином, структура національних економік більшості країн світу знає змін у бік зсуву від виробництва товарів до виробництва послуг, але це не є стримуючим фактором кризових явищ. Безпосередня причина криз – приватні інтереси бізнесу, які призводять до диспропорцій, пов'язаних із зайвим перенакопиченням ресурсів. Отже, при сучасному капіталістичному розвитку неможливо ефективно протистояти різким змінам у світовій економіці.

Криза не змінить природу капіталізму, і мотив вигоди і прибутковості буде головувати в його посткризовому розвитку. У цьому зв'язку неокласична економічна теорія має шанс зберегти свою функцію мейнстріму. Проте, ця теорія себе суттєво дискредитувала тим, що не передбачила початок кризи і не ви-

робила заходів щодо виходу з неї. Уряд розвинених країн вживає заходів, які теоретично впливають з різних напрямків економічної науки. З практичної області антикризових заходів отримано імпульс до синтезу різних наукових шкіл і течій економічної науки.

Відтак, наслідками кризи світової економіки будуть:

- знецінення значної частини фінансового капіталу;
- девальвація долара і втрата ним статусу єдиної світової резервної валюти;
- регіональна фрагментація світової валютно-фінансової системи.

Криза закінчиться з перетіканням доларової фінансової піраміди та інших фінансових бульбашок капіталу в виробництва нового технологічного укладу.

Сучасна теорія криз допомагає зрозуміти сутність численних кризових явищ в економіці світу та Україні. В основі економічних криз лежить порушення співвідношення пропозиції і попиту товарів і послуг в масштабі макроекономіки. Можливість і необхідність передбачення криз була визнана ще на початку минулого століття. Так, І. Ф. Погребняк зазначав, що «теорія криз пояснює, які чинники сприяють збільшенню і зниженню тривалості промислового циклу» [9].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що основними причинами сучасної світової економічної кризи є: недостатнє реагування фінансового сектора; перетворення кредиту в один з елементів спекулятивної економіки; відрив фінансової середовища від реального сектора економіки; інвестування в цінні папери країн, що накопичують валютні резерви; особливе положення долара у світовій валютно-фінансовій системі.

В даний час в умовах кризи держава за допомогою інструментів економічної політики, намагається протидіяти коливанням економічної кон'юнктури. Ми погоджуємось з провідними економістами, що для піднесення економіки, необхідна певна кількість вільного капіталу, який при достатньому обсязі здатний привести в рух промисловість, перш за все, в основних галузях, що виробляють засоби виробництва і вільних ресурсів у перспективі необхідних для відновлювального зростання.

Висновки. Дослідження економічного змісту, національних особливостей прояву кризових ситуацій в умовах глобалізації дали змогу уточнити причини криз в економіці, які мають первинне і похідне значення. Перш за все, глобальна економічна криза обумовлена вичерпанням потенціалу зростання, закладеного в прийнятій парадигму «нової економіки» потенціалу зростання, що призводить до циклічних коливань Світової економіки під впливом взаємозалежних похідних причин, а саме:

- 1) перевиробництво фіктивного капіталу, втрата регуляторного впливу держави на стрімко зростаючі ринки ф'ючерсів і опціонів, а також інших деривативів;
- 2) використання протягом останнього десятиліття наднизьких відсоткових ставок;

3) зростання чисельності населення в країнах, зміни демографічної структури населення і нова якісна характеристика світових трудових ресурсів тощо.

Економічна криза в Україні як на макро-, мезо-, так і на рівні мікроекономіки обумовлена сукупністю об'єктивних і суб'єктивних, ендогенних і екзогенних факторів. Причини кризи пов'язані з порушенням відтворювального процесу, основних макроекономічних пропорцій, що загостило не тільки основне протиріччя суспільної системи між недосконалими перехідними економічними відносинами і рівнем розвитку продуктивних сил, а й поглибило протиріччя інтересів суб'єктів господарювання, а також невідповідність процесів виробництва і споживання продукції.

Список використаних джерел:

1. Агангебян А. Экономика России на распутье. Выбор посткризисного пространства. М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2010. С. 67-90.
2. А. Амоша, В. Вишневикий, Л. Збаразская. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу. Экономика Украины. 2009. № 12. С. 4-13.
3. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізми реалізації: моногр. – К.: КНЕУ, 2004. 275 с.
4. Блауг М. Жугляр, Клемент // 100 великих економістів до Кейнса Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. СПб.: Економікус, 2008. С. 107-108.
5. Богданович В. Ю. Підхід до розробки теоретичних засад стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави. Стратегічна панорама. 2006. №2. С. 21–35.
6. Глазьев С. Ю. Мировой экономической кризис как процесс смены технологических укладов. Вопросы экономики. 2009. № 3. С. 26–38.
7. Історія економічних учень: Навчальний посібник / Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. - К.: Знання, 2004. 1300 с.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Том 23. - М.: Государственное издательство политической литературы, 1960. 231 с.
9. Погребняк І. Ф. Формалізація проблем управління організаційної системи в умовах невизначеності. Автоматика. Автоматизація. Електротехнічні комплекси та системи. 2009. № 1. С. 151 – 156.
10. Олексенко Р.І. Особливості формування світоглядних цінностей креативних підприємців в умовах глобальних викликів та трендів розвитку сучасного світу. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2017. 228 с.
11. Олексенко Р. І. Філософія ринкових відносин. Становлення та розвиток в Україні в період глобалізації та інформаційної революції : соц - філос. Аналіз. Київ: Знання України. 2013. 367 с.
12. Олексенко Р. І. Причини та наслідки інфляційних процесів в

Україні. Ефективна економіка. 2009. №3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_18.

13. Олексенко Р. І. Політика забезпечення конкурентоспроможності України на світовому продовольчому ринку в умовах глобалізації: тенденції та перспективи. Мелітополь: Колор Принт. 2011. – 200 с.

14. Ortina G. Моделювання розвитку реального сектора економіки як елемент державної антикризової стратегії. Схід. 2014. №. 2 (128). С. 25-29.

15. Ортіна Г. В. Напрями реалізації цільової стратегії промислово-інноваційної політики //Інвестиції: практика та досвід. 2013. №. 14. С. 49-52.

16. Ортіна Г. В. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: [Моногр.] / Г. В. Ортіна, О. Г. Сокіл, Ю. О. Прус, І. В. Застрожнікова, Л. М. Єфіменко – Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. – 171 с.

17. Ортіна Г. В. Роль державного регулювання у структурному розвитку реального сектора економіки України в умовах глобалізації. Інвестиції: практика та досвід. 2013. №. 17. С. 45-48.

References:

1. Agangebian A. Ekonomika Rossii na raspute. Vybor postkrizisnogo prostranstva. M.: AST: Astrel; Vladimir: VKT, 2010. S. 67-90.

2. A. Amosha, V. Vyshnevskiy, L. Zbarazskaia. Promyshlennaia polityka Ukrainy: kontseptualnye oryentyry na srednesrochnuiu perspektivu. Ekonomika Ukrainy. 2009. № 12. S. 4-13.

3. Antoniuk L.L. Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizmy realizatsii: monohr. – K.: KNEU, 2004. 275 s.

4. Blauh M. Zhuhliar, Klement // 100 velykykh ekonomystov do Keinsa Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. SPb.: Ekonomikus, 2008. S. 107-108.

5. Bohdanovych V. Yu. Pidkhid do rozrobky teoretychnykh zasad stratehichnoho planuvannia u sferi derzhavnoho upravlinnia zabezpechenniam natsionalnoi bezpeky derzhavy. Stratehichna panorama. 2006. №2. S. 21–35.

6. Hlazev S. Yu. Myrovoi ekonomycheskyi kryzys kak protsess smeny tekhnolohycheskykh ukладov. Voprosy ekonomiky. 2009. № 3. S. 26–38.

7. Istoriia ekonomichnykh uchen: Navchalnyi posibnyk / Bazylevych V.D., Hrazhevska N.I., Haidai T.V., Leonenko P. M., Nesterenko A. P. - K.: Znannia, 2004. 1300 p.

8. Marks K., Энгельс Ф. Sochyneniya. Tom 23. - M.: Gosudarstvennoe yzdatelstvo polytycheskoi lyteratury, 1960. 231 s.

9. Pohrebniak I. F. Formalizatsiia problem upravlinnia orhanizatsiinoi systemy v umovakh nevyznachenosti. Avtomatyka. Avtomatyziatsiia. Elektrotekhnichni komplekсы ta systemy. 2009. № 1. S. 151 – 156.

10. Oleksenko R.I. Osoblyvosti formuvannia svitohliadnykh tsinnosti kreatyvnykh pidpriemstiv v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta trendiv rozvytku suchasnoho svitu. Melitopol: FOP Odnoroh T.V. 2017. 228 s.

11. Oleksenko R. I. Filosofiia rynkovykh vidnosyn. Stanovlennia ta rozvytok v Ukraini v period hlobalizatsii ta informatsiinoi revoliutsii : sots - filos. Analiz. Kyiv: Znannia Ukrainy. 2013. 367 s.
12. Oleksenko R. I. Prychyny ta naslidky infliaitsiinykh protsesiv v Ukraini. Efektyvna ekonomika. 2009. №3. – Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_18.
13. Oleksenko R. I. Polityka zabezpechennia konkurentospromozhnosti Ukrainy na svitovomu prodovolchomu rynku v umovakh hlobalizatsii: tendentsii ta perspektyvy. Melitopol: Kolor Prynt. 2011. – 200 s.
14. Ortina G. Modeliuvannia rozvytku realnoho sektora ekonomiky yak element derzhavnoi antykryzovoi stratehii. Skhid. 2014. №. 2 (128). S. 25-29.
15. Ortina H. V. Napriamy realizatsii tsilovoi stratehii promyslovo-innovatsiinoi polityky //Investytsii: praktyka ta dosvid. 2013. №. 14. S. 49-52.
16. Ortina H. V. Stalyi rozvytok mistsevykh hromad v umovakh detsentralizatsii: [Monohr.] / H. V. Ortina, O. H. Sokil, Yu. O. Prus, I. V. Zastrozhnikova, L. M. Yefimenko – Melitopol : FOP Odnoroh T. V., 2019. – 171 p.
17. Ortina H. V. Rol derzhavnogo rehuliuвання u strukturnomu rozvytku realnoho sektora ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2013. №. 17. S. 45-48.